

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Лиснички Ірини Петрівни «Соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Сучасні підходи до кадрової політики в судовій системі України, зокрема увага до психологічного компоненту в структурі професійної діяльності працівників суду, підтверджують актуальність досліджень, спрямованих на вивчення базових психологічних якостей осіб – кандидатів на службові посади апарату суду та їх професійно важливих якостей. Одним із провідних учасників судового засідання виступає секретар. Очевидно, що всебічне вивчення як правових засад, так і соціально-психологічних особливостей професійної діяльності секретаря судового засідання має велике значення для ефективного здійснення судочинства. Саме такій актуальній проблемі й присвячене дисертаційне дослідження І.П. Лиснички.

У дисертаційній роботі авторкою чітко та логічно вибудований науковий апарат дослідження, аргументовано сформульована мета і завдання, визначені об'єкт і предмет дослідження.

Ретельне вивчення наукових джерел з обраної дисертанткою теми, сприяло формуванню логіки власного емпіричного дослідження, визначенню його ключових завдань та застосуванню відповідних аналітичних підходів для обробки й узагальнення емпіричного матеріалу.

Безсумнівно вагомою є наукова новизна та теоретичне значення дослідження Лиснички Ірини Петрівни, які визначаються тим, що у ньому вперше здійснено чітке обґрунтування змісту та нормативного регулювання в розробці вимог до діяльності секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства; визначено та систематизовано соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання, що визначають його

професійну успішність, та полягають у необхідності налагодження ефективної міжособистісної комунікації з учасниками судового процесу, вирішенні конфліктних ситуацій професійної взаємодії, прояву соціальної емпатії та загальної самоефективності; виявлено гендерні відмінності прояву соціально-психологічних якостей секретарів судового засідання у професійній діяльності; виокремлено структуру професійно важливих якостей секретаря судового засідання та їх критерії за пізнавальним і комунікативним компонентами; визначено і статистично обґрунтовано рівні розвитку професійно важливих якостей секретаря судового засідання (низький, середній та високий); розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання; запропоновано модель професійної успішності секретарів судового засідання та узагальнено вимоги щодо вдосконалення їх професійного відбору й професійної підготовки; дістали подальшого розвитку погляди на соціально-психологічні підходи до принципів, засобів і технологій підвищення успішності професійної діяльності секретаря судового засідання; поглиблено теоретико-методологічні положення щодо прогностичних критеріїв та детермінант розвитку професійно важливих якостей секретаря судового засідання.

Практичне значення проведеного дисертанткою дослідження полягає у визначенні соціально-психологічних засад успішної діяльності секретаря судового засідання, розробці та апробації комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання та розвитку його професійно важливих якостей. Також у роботі здійснено узагальнення основних підходів до професійних вимог до секретарів судового засідання та запропоновано основні шляхи їх впровадження у процес професійного відбору з метою удосконалення систем психологічної і юридичної підготовки цих фахівців.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз діяльності секретаря судового засідання»* авторкою здійснено аналіз дефініції «професійна

діяльність» у вітчизняній і зарубіжній психології. Зазначено, що глибокі знання та високий рівень загальної культури особистості, високі моральні якості, висока пізнавальна активність та самостійність, здібності та професійна майстерність, інтерес до діяльності, компетентнісна парадигма професійної діяльності у своїй діалектичній єдності становлять психологічну основу динамічної функціональної структури професійної діяльності.

Авторка наголошує, що для вирішення таких складних завдань, як орієнтація в сильних і слабких сторонах фахівця, основою є психологічний аналіз професійної діяльності, оскільки він дозволяє визначати та сприяти розвитку професійно значущих якостей. Дослідниця слушно обґрунтовує необхідність врахування змісту та нормативно-правового регулювання в створенні вимог до професійної діяльності секретаря судового засідання як суб'єкта судочинства. Важливо, що актуальність вивчення особливостей діяльності секретаря судового засідання у її соціально-психологічному аспекті обумовлена не лише запитами психологічної та юридичної практики, а й потребою перегляду цієї проблеми з огляду на сучасні теоретико-методологічні підходи соціальної психології.

Другий розділ *«Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання»* присвячений розкриттю комплексної процедури емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання; аналізу основних результатів проведеного дослідження; визначенню структури, критеріїв та рівнів розвитку професійно значущих якостей секретарів судового засідання.

З метою розкриття соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання дослідниця використала широкий спектр методів, таких, як: спостереження, бесіда, структуроване інтерв'ю, анкетування, метод експертної оцінки, а також психодіагностичні методики: методика діагностики соціальної емпатії, методика діагностики мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях, методика діагностики комунікативного контролю

у спілкуванні, методика діагностики міжособистісних стосунків, методика на визначення рівня прийняття інших, методика на визначення рівня стійкості до конфлікту.

Авторкою було виявлено, що більшість досліджуваних віддають перевагу пізнавальній діяльності секретаря судового засідання, найважливішою якістю якої вважають високий рівень розумової працездатності; дещо менше значення респонденти відводять показникам комунікативної сфери діяльності, а з-поміж важливих для секретаря судового засідання якостей відзначається ввічливість. Наступне місце в цьому рейтингу посідає професіоналізм, як особистісна характеристика секретаря судового засідання. Менше значення в структурі професійно важливих якостей секретаря судового засідання респонденти відвели загальній культурі, товариськості, пунктуальності.

Дослідницею здійснено інтерпретацію отриманих результатів, що дозволило зробити висновок про те, що більшості секретарів судового засідання притаманний низький та середній рівні емпатійності, орієнтація на адекватність сприйняття і розуміння партнера; майже половина досліджуваних наділені середнім рівнем комунікативного контролю, що свідчить про їх безпосередність в спілкуванні, щирість у ставленні до інших, але стриманість в емоційних проявах, схильність співвідносити власні реакції з поведінкою оточуючих. Це, в свою чергу, може викликати специфічний стан напруженості, нездатність до спонтанного самовираження, страх перед непрогнозованими ситуаціями.

Під час визначення специфіки міжособистісних стосунків у діяльності секретарів судового засідання було з'ясовано, що більшість респондентів схильні до домінування, лідерства; проявляють енергійність, компетентність, успішність у справах; у них переважає помірний рівень авторитарності, егоїстичності, агресивності, схильності до підпорядкування, залежності та альтруїстичності. Крім того, виявлено низький та середній рівні стійкості до конфліктів.

Авторка зауважує, що більшості чоловіків, порівняно з жінками, притаманна орієнтація на сприятливі взаємини, переважання високого рівня комунікативного контролю, авторитарності, схильності до домінування та лідерства,

авторитетності та компетентності. У показниках чоловіків переважають високий і екстремальний рівні егоїстичності; у більшому ступені притаманна вимогливість, прямолінійність і строгість, схильність до звинувачень, помірний рівень альтруїстичності. Більший відсоток жінок, на відміну від чоловіків, виявляють орієнтацію на прийняття партнера по спілкуванню. Крім того, з'ясовано, що у жінок переважає середній і низький рівні комунікативного контролю, авторитарності. Однак, на відміну від чоловіків, жінки більш схильні до владного стилю поведінки. Вони переважно орієнтовані на себе; простежується помірний рівень агресивності. Для більшості жінок характерними є також гіпервідповідальність, активне прагнення допомогти оточуючим. Проте, більшість жінок проявляють низький рівень стійкості до конфліктів.

На основі якісно проведеного аналізу отриманих даних, виділено компоненти структури професійно важливих якостей секретарів судового засідання: пізнавальний компонент – соціальна емпатія, мотиваційні орієнтації в міжособистісних стосунках, прийняття і розуміння співрозмовника; комунікативний компонент – рівень комунікативного контролю, особливості міжособистісних стосунків у професійній взаємодії. Означені компоненти конкретизовано в соціально-психологічних проявах респондентів та визначено критерії рівнів розвитку професійно важливих якостей секретарів судового засідання: соціальна емпатія; здатність контролювати власні дії, вчинки й емоції в процесі комунікативної взаємодії; компетентність, авторитетність, впевненість в собі; дружелюбність, орієнтація на адекватне сприйняття, розуміння і прийняття партнера, на компроміс і співпрацю у взаєминах; стійкість до конфліктів.

Дослідницею виокремлено рівні розвитку професійно важливих якостей секретарів судового засідання: низький, середній та високий і встановлено, що більшість досліджуваних виявили середній рівень розвитку професійно важливих якостей.

Показано, що одержані результати свідчать про необхідність соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання, зокрема в напрямку розвитку їх професійно важливих якостей.

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були враховані авторкою при побудові комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання.

У третьому розділі *«Соціально-психологічні основи удосконалення діяльності секретаря судового засідання»* дисертанткою запропоновано концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання; розроблено модель професійної успішності секретаря судового засідання та узагальнено професійні вимоги до секретарів судового засідання з метою вдосконалення їх професійного відбору та професійної підготовки.

За результатами констатувального етапу дослідження авторкою встановлено необхідність розробки комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання, побудованої за блочно-модульною системою та спрямованої на розвиток професійно важливих якостей учасників, їх мотивації до професійної діяльності та відкритості до нового когнітивного досвіду; розвиток навичок і вмінь ефективного спілкування; здатності до позитивного самоставлення та адекватної самооцінки, конструктивного оцінювання та прийняття інших людей та взаємин з ними; формування здатності до рефлексії; розвиток соціально-психологічних особливостей, необхідних в процесі здійснення професійної діяльності; актуалізацію наявних професійно важливих властивостей та вмінь; збагачення професійного і життєвого досвіду.

Заслугує на окрему увагу той факт, що розроблена авторкою комплексна програма соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання проводилася саме з групою учасників із низьким та середнім рівнями розвитку професійно важливих якостей.

Дисертанткою визначено структуру комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання за логікою розгортання процесів самосвідомості та професійного саморозвитку, які активізуються через особистісне пізнання власного Я, своїх бажань, потреб та уподобань, а також через самоаналіз та самоствавлення.

Авторкою виокремлено блоки комплексної програми соціально-психологічного супроводу діяльності секретаря судового засідання, які виступали складовими загальної конструкції програми: «Розвиток соціальної емпатії», «Підвищення рівня комунікативної компетентності», «Гармонізація соціально-психологічного клімату в професійному колективі».

Задіяні в запропонованій І.П. Лисничкою програмі соціально-психологічного супроводу сучасні психотехнології (психологічно компетентне професійне консультування, коучинг, груповий соціально-психологічний тренінг, креативні техніки, методи поведінкової терапії і техніки саморегуляції) сприятимуть удосконаленню професійної діяльності секретаря судового засідання.

Результати формувального етапу дослідження підтвердили тенденцію до успішності процесу діяльності секретаря судового засідання в професійній діяльності і якості життя в цілому.

Загалом достовірність і наукова новизна одержаних результатів підтверджується методологією та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження. Реалізація мети й завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного використання загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Одержані наукові результати мають досить аргументований характер і відзначаються надійністю та достовірністю. Це підтверджується визначенням основних теоретико-методологічних положень, використанням надійних і валідних діагностичних методик, репрезентативністю вибірки досліджуваних і коректним застосуванням методів математичної статистики.

Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 16 публікаціях авторки, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 3 статті – у наукометричних виданнях), 9 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, слід зазначити, що деякі його аспекти потребують уточнення.

1. У першому розділі дисертаційного дослідження дисертантка здійснила ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз соціально-психологічних особливостей діяльності секретаря судового засідання. Вважаємо, що дисертаційне дослідження було б більш комплексним, якби авторка приділила увагу специфіці соціальної взаємодії в судовому процесі, оскільки процес здійснення правосуддя поєднує в собі два аспекти: юридичний і соціальний, а в судовому процесі соціальна взаємодія його учасників характеризується складною ієрархічною структурою.

2. У другому розділі роботи дисертантка обґрунтовує кореляційні зв'язки між показниками професійно значущих якостей секретарів судового засідання. На нашу думку, доречно було б також висвітлити особливості взаємозв'язку професійно важливих якостей зі стажем та досвідом роботи секретаря судового засідання.

3. У третьому розділі роботи дисертантка підкреслює необхідність проведення психологічного тестування кандидатів на посаду секретаря судового засідання. Погоджуємося, що ця пропозиція є дійсно актуальною наразі і її реалізація сприяла б розвитку системи професійного відбору кандидатів на службові посади апарату суду. Однак у дисертації це питання не розкрито належним чином, що може стати перспективою подальших наукових розробок дисертантки.

4. На формувальному етапі дослідження значна увага зосереджена на обґрунтуванні ефективності соціально-психологічного тренінгу, який забезпечує формування професійно важливих соціально-психологічних якостей

секретарів судового засідання, і сприяє ефективному вирішенню питань розвитку особистості, успішному формуванню комунікативних навичок. На нашу думку, концептуальне обґрунтування інших шляхів співпраці між усіма означеними суб'єктами судового процесу, різних форм і методів психологічного супроводу, окрім соціально-психологічного тренінгу, тільки підвищило б практичну цінність проведеного дослідження.

Однак, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, мають переважно рекомендаційно-дискусійний характер і, загалом, не знижують вагомої теоретико-практичної значущості результатів дисертаційної роботи І.П. Лиснички.

Представлена до захисту кандидатська дисертація «Соціально-психологічні особливості діяльності секретаря судового засідання» є самостійним, завершеним, актуальним дослідженням, яке відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а Лисничка Ірина Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

**докторка психологічних наук,
завідувачка кафедри психології**

**ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» МОН України**

**Доктор педагогічних наук, професор,
ректор ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»**

Підпис *Черновської Лілії*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

Лілія **ЧЕРНОВСЬКА**

Олена **КАРАМАН**